

УДК 343.57

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2024.19>**О. Фролова,**

кандидат юридичних наук,
професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом»

ДОКУМЕНТИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ, ЯК ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ФАРМАЦЕВТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Постановка проблеми. Державна модель фармацевтичної діяльності передбачає встановлення відповідних дозволів і заборон у поєднанні з обов'язковим контролем за їх дотриманням, що забезпечує охорону публічного здоров'я як мети державного регулювання фармацевтичної діяльності (інституційний аспект), а також характеризує роль держави як обов'язкового регулятора фармацевтичної діяльності (функціональний аспект).

Держава обирає дозволи і заборони для регулювання фармацевтичної діяльності, а також форми контролю за їх дотриманням.

У чинному законодавстві, що регулює порядок заняття фармацевтичною діяльністю, містяться певні орієнтири визначення шкоди зазначеним соціальним цінностям або її окремих фрагментів. Оскільки фармацевтична діяльність являє собою певні правовідносини, то "розрив" цих правовідносин та зміни у правах, свободах або інтересах суб'єктів господарської діяльності утворює шкоду певного виду, яка передбачена в Особливій частині КК у тому числі утворення підроблених документів, які використовуються в процесі обігу лікарських засобів, або у більш широкому розумінні – зміна, викривлення змісту таких документів, що впливає

на цей обіг (ст. 318 КК) [1], позначає шкоду порядку обігу лікарських засобів та державного регулювання такого обігу.

Метою роботи є з'ясування особливостей таких предметів кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність як документи, що використовуються в обігу лікарських засобів.

Виклад основного матеріалу. У науці кримінального права завжди приділялася значна увага питанням кримінально-правової охорони управлінських відносин, зокрема відносин у сфері документообігу [2, с. 150].

Документами, які використовуються у межах обігу лікарських засобів, що є наркотичними або психотропними, як предмети кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 318, 319 КК, є зокрема: 1) незаконно виготовлені, підроблені та незаконно одержані документи, які дають право на отримання лікарських наркотичних засобів чи психотропних речовин, а також прекурсорів, призначених для вироблення або виготовлення цих засобів чи речовин (ст. 318 КК); 2) рецепт на право придбання лікарських наркотичних засобів чи психотропних речовин (ст. 319 КК).

Спочатку потрібно проаналізувати нормативний рівень кримінально-пра-

вового змісту поняття “документ”. Так, згідно з першою редакцією ст. 358 КК поняття “документ” позначало предмет підроблення, передбаченого ст. 358 КК у першій редакції, а його зміст мав відповідати наступним вимогам: 1) наявність матеріального носія інформації, спроможного до виконання відповідних функцій з інформацією, що міститься в (на) ньому; 2) наявність особи, що має право видавати документ, який здатний виконувати функції з інформацією, яка міститься в ньому; 3) здатність надавати права або звільняти від обов’язків, що є правовими наслідками використання документа; 4) здатність використовуватись [3, с. 142-145].

Враховуючи різні редакції ст. 358 КК, що по-різному визначали поняття документу та офіційного документу, спочатку проаналізуємо ознаки поняття “документ” як родового, а після цього визначимо які з цих ознак і як само представлені у ст.ст. 318, 319 КК на так би мовити видовому рівні. Причому важливо підкреслити, що редакція ст. 358 КК та визначення предмета підроблення, передбаченого цією статтею КК, неодноразово змінювалось, в той час як редакції ст.ст. 318, 319 КК відповідних змін не зазнавали і не містили самостійного визначення видів документів як предметів передбачених ними кримінальних правопорушень (ст.ст. 318, 319 КК передбачали “самостійні” поняття, що позначають предмети передбачених ними кримінальних правопорушень незалежно від різних редакцій ст. 358 КК).

Різні редакції ст. 358 КК завжди виступали нормативним орієнтиром для визначення поняття документу (офіційного документу) та його окремих видів, що передбачались в інших статтях Особливої частини КК як предмети кримінальних правопорушень. У першій редакції ст. 358 КК поняття офіційного документу як предмета підроблення не було перед-

бачене. У ч. 1 цієї статті КК у першій редакції вказувалось лише на “посвідчення або інший документ, який видається чи посвідчується ... і який надає права або звільняє від обов’язків”. Натомість поняття “офіційний документ” було передбачено в диспозиції ч. 1 ст. 357 КК у редакції від 5 квітня 2001 року як ознака основного складу іншого злочину – “Викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів”, – щоправда, без вказівки на посвідчення ним фактів, які мають певне юридичне значення. При цьому в диспозиції ч. 1 ст. 358 КК у першій редакції законодавець вказував лише на офіційні печатки, штампи чи бланки. Відповідальності за підроблення офіційного документа, який посвідчує певні факти, що мають юридичне значення, у ч. 1 ст. 358 КК у першій редакції не було передбачено. На підставі наведеного слід погодитись з підходом, що кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 318, 319 КК, є різновидами підроблення документів (офіційних документів) або використання підроблених документів (офіційних документів) [4, с. 651].

Оскільки до визначення предмета кримінальних правопорушень, передбачених ст. 358 КК у її різних редакціях, пред’являлись різні вимоги, то ці вимоги мали прямо впливати на визначення родових (тобто властивих будь-якому документу, незалежно від того, якою статтею Особливої частини КК він передбачений як ознака складу кримінального правопорушення) та видових (тобто передбачених конкретною статтею Особливої частини КК як ознака складу конкретного виду кримінального правопорушення) ознак документа у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 318, 319 КК, а саме:

1) має бути наявним матеріальний носій, спроможний до виконання функцій з інформацією, що міститься в (на) ньому. У чинній редакції притомки до ст. 358 КК вказується, що

в документі (як офіційному документі) інформація має бути “зафіксована на будь-яких матеріальних носіях”. Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про інформацію” від 2 жовтня 1992 року поняття документу визначено як “матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі у часі та просторі” [5]. Крім цього, в абз. 4 ч. 1 ст. 1 Закону “Про інформацію” визначається, що інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Відтак, при поєднанні наведених положень абз. 2 та абз. 4 ч. 1 ст. 1 Закону “Про інформацію” документом слід вважати такий матеріальний носій інформації, на якому відповідна інформація (відомості, дані) спроможні зберігатись у матеріальному (зовнішньо-вираженому) або відображуватись в електронному вигляді.

Отже, предметом цих кримінальних правопорушень може бути документ як матеріальний носій, що містить юридично значиму інформацію, та який використовується для збереження та передавання саме інформації, яка в ньому міститься. Тому при визначенні ознак документів, які використовуються у межах обігу лікарських засобів, що є наркотичними або психотропними, як предмети кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 318, 319 КК, потрібно з’ясувати, чи є вони носієм інформації, що містить юридично значиму інформацію, та чи може цей носій використовуватись для збереження та передавання цієї інформації. Таким носієм інформації зазначені документи “стають” завдяки своїй формі. Ця форма набувається документом завдяки не будь-якій, а лише юридично значимій інформації, що міститься на відповідному матеріальному носії. Тому й відповідний матеріальний носій, коли на ньому не

міститься юридично значима інформація, не може визнаватись предметом підроблення, а якщо така інформація є юридично значимою, то це може вказувати на наявність форми, яка пред’являється до документа. Прикладом першої ситуації може бути помилка в адресі установи або в прізвищі особи, коли вони не відносяться до юридично значимої інформації, а прикладом другої ситуації – неправильна вказівка відомостей в обов’язкових реквізитах документа.

У ч. 1 ст. 318 КК ознаки предмета кримінального правопорушення визначений як “документи, які дають право на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин або прекурсорів, призначених для вироблення або виготовлення цих засобів чи речовин”, а в ч. 1 ст. 319 КК – як “рецепт на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин”. Тому, з точки зору форми, “документи, які дають право на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин або прекурсорів ...” (ч. 1 ст. 318 КК) мають містити інформацію про конкретний наркотичний засіб або психотропну речовину чи прекурсор, а “рецепт” (ч. 1 ст. 319 КК) – про конкретний лікарський наркотичний засіб або лікарську психотропну речовину. Причому форма документа як носія зазначеної інформації є конкретно-визначеною. Так, форма документів, передбачених в ч. 1 ст. 318 КК, залежить від їх специфічного виду, який “передає” інформацію про отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин або прекурсорів. Наприклад, паперові накладні, видані для отримання наркотичних засобів, наркотичних речовин чи прекурсорів, або електронні форми, які застосовуються для обліку видачі цих засобів чи речовин. Крім цього, до документів, що визначені у ч. 1 ст. 318 КК, слід відносити квитанції про отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (зокрема, Порядок

зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, вилучених з незаконного обігу, затверджений постановою КМУ від 7 травня 2008 року № 422, передбачає паперову форму такої квитанції, що визначена у Додатку 2 до цього Порядку) [6], а також рецепти на видачу лікарських наркотичних засобів або психотропних речовин. Що стосується зазначених рецептів, то вони мають дві форми (паперову та електронну) і також є предметом кримінального правопорушення, передбаченим ст. 319 КК.

У ч.ч. 1, 2 ст. 28 Закону “Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори” [7] передбачається, що рецепти на наркотичні засоби, психотропні речовини виписуються на спеціальних бланках за спеціальною формою. Видача рецептів на наркотичні засоби або психотропні речовини без відповідних медичних показань або з порушенням встановлених правил оформлення забороняється (ч. 3 ст. 28 цього Закону). Вище вже зазначалось про те, що п. 2 Порядку виписування рецептів на лікарські засоби і медичні вироби, що затверджені наказом МОЗ 19 липня 2005 року № 360 (у редакції наказу МОЗ від 15 березня 2023 року № 494) [8] передбачається дві форми рецепту (паперова та електронна), а в п. 3 цього Порядку визначені суб’єкти фармацевтичної діяльності, уповноважені виписувати такі рецепти. Паперовий та електронний рецепти є медичними документами. З точки зору форми, поняття першого охоплює медичний документ у паперовій формі, виписаний медичним працівником на рецептурному бланку форми № 1 (ф-1), наведеної у додатку 1 до цих Правил), або на спеціальному рецептурному бланку форми № 3 (ф-3), наведеної у додатку 2 до цих Правил, а другого – медичний документ в електронній формі, сформований лікарем в Реєстрі медичних записів, записів про направлення

та рецептів в електронній системі охорони здоров’я на підставі медичних записів в Реєстрі (п. 2 зазначеного Порядку). Оскільки на сьогодні в Україні передбачено використання двох видів бланків рецептів – ф-1 і ф-3 – то саме ці рецептурні бланки є формами (паперовими формами) такого медичного документа, як рецепт [9, с. 5-6];

2) має бути наявною особа, що має право видавати документ, який здатний виконувати функції з інформацією, яка міститься в ньому, оскільки у диспозиції ч. 1 ст. 358 КК у першій редакції вказувалось на “... особою, яка має право видавати ... такі документи” [3, с. 151-152], а в чинній редакції примітки до ст. 358 КК – на “документи ... складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об’єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв’язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити”. Правозастосовчим орієнтиром у даному разі є постанова ВСУ від 25 квітня 2013 року у справі № 5-10кс13, в якій офіційними документами визнаються ті з них, що складаються і видаються службовими особами від імені органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об’єднань громадян, підприємств, установ та організацій, незалежно від будь-якої форми власності, які посвідчують певні факти і події, що мають правове значення. Ці документи мають бути належним чином складені за формою та містити необхідні реквізити [3, с. 154]. У разі, коли документи, передбачені у ст.ст. 318, 319 КК, стосуються

видачі (виписування) лікарських наркотичних засобів чи психотропних речовин, то вони визнаються медичними документами, на видачу (виписування) якого уповноважені відповідні медичні працівники (як суб'єкти фармацевтичної діяльності) – лікар, який перебуває у трудових відносинах із суб'єктом господарювання, який має ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, або ФОП, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, а також фельдшер відокремленого структурного підрозділу амбулаторії центру первинної медичної (медико-санітарної) допомоги (абз. 4 п. 2 розділу 1 названих Правил виписування рецептів на лікарські засоби і медичні вироби). З огляду на це обґрунтованим є висновок про те, що рецепти на лікарські засоби (у тому числі наркотичні та психотропні лікарські засоби) випишуються спеціальними суб'єктами – лікарями суб'єктів господарювання (незалежно від форми власності та підпорядкування), які здійснюють господарську діяльність з медичної практики, згідно із лікарськими спеціальностями, за якими провадиться медична практика відповідно до отриманої ліцензії, та відповідно до лікарських посад (лікарі усіх спеціальностей) [9, с. 5]. В рецептах як предметах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 318, 319 КК, може міститись інформація про “самостійний” прекурсор, а також прекурсор, який входить до складу “комбінованих лікарських засобів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини чи прекурсори” (п. 14 розділу 1 цих Правил, в яких передбачається паперова форма таких рецептів, що випишуються на рецептурних бланках форми № 1 (ф-1) та містять інформацію про прекурсори в кількості, що не перевищує їхню гранично допустиму норму);

3) здатність документа надавати права та/або звільняти від обов'язків, що робить його носієм інформації, спроможним до використання [3, с. 152], яке тягне конкретні правові наслідки (про такі правові наслідки передбачається у чинній редакції примітки до ст. 358 КК). Тобто надання права та/або звільнення від обов'язків є тими правовими наслідками, які настають при використанні документа. Так, постановою ВСУ від 09 липня 2015 року у справі № 5-50кс15 було уточнено, що при встановленні ознак офіційного документа як предмета злочину слід керуватися такими критеріями: документ має бути складено, видано чи посвідчено відповідною особою в межах її професійної чи службової компетенції за визначеною законом формою та з належними реквізитами; зафіксована в такому документі інформація повинна мати юридично значущий характер – підтвержені чи засвідчені нею конкретні події, явища або факти мають спричинити чи бути здатними спричинити наслідки правового характеру у вигляді виникнення (реалізації), зміни або припинення певних прав та/або обов'язків. Невідповідність документа хоча б одному з наведених критеріїв перешкоджає визнанню його офіційним. Схожа правова позиція викладена у постановках ККСУ у складі ВС від 1 березня 2018 року у справі № 461/7315/15-к та від 13 вересня 2018 року у справі № 607/10931/14-к [3, с. 154]. У ч. 1 ст. 318, ч. 1 ст. 319 КК прямо зазначається, що відповідні документи надають певне право: “... дають право на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин або прекурсорів” (ч. 1 ст. 318 КК) та “... право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин” (ч. 1 ст. 319 КК). У даному разі вказівку на “право на ...” слід пов'язувати з реалізацією фактичних правомочностей або, іншими словами, реалізацією наявних в особи фактичних можливостей

отримувати (придбавати) зазначені засоби та речовини.

4) спроможність носія інформації бути використаним, оскільки у ч. 1 ст. 358 КК у першій редакції спеціально вказувалось на мету його використання. Зазначена мета повинна узгоджуватись за тими правами, які надає документ, або звільняти від відповідних обов'язків [3, с. 153].

Висновки. Документи, які дають право на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин або прекурсорів (ч. 1 ст. 318 КК) мають містити інформацію про конкретний наркотичний засіб або психотропну речовину чи прекурсор, а рецепт (ч. 1 ст. 319 КК) – про конкретний лікарський наркотичний засіб або лікарську психотропну речовину. Форма документів, передбачених в ч. 1 ст. 318 КК, залежить від їх специфічного виду, який “передає” інформацію про отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин або прекурсорів.

На визначення родових та видових ознак документа у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 318, 319 КК впливає: а) наявність матеріального носія, що спроможний до виконання функцій з інформацією, що міститься в (на) ньому; б) наявність особи, що має право видавати документ, який здатний виконувати функції з інформацією, яка міститься в ньому; в) здатність документа надавати права та/або звільняти від обов'язків, що робить його носієм інформації, спроможним до використання.

У статті розглядаються особливості таких предметів кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, як документи, що використовуються в обігу лікарських засобів.

Автором стверджується, що державна модель фармацевтичної діяльності передбачає встановлення відповідних дозволів і забо-

рон у поєднанні з обов'язковим контролем за їх дотриманням, що забезпечує охорону публічного здоров'я як мети державного регулювання фармацевтичної діяльності (інституційний аспект), а також характеризує роль держави як обов'язкового регулятора фармацевтичної діяльності (функціональний аспект).

Автором зазначається, що при визначенні ознак документів, які використовуються у межах обігу лікарських засобів, що є наркотичними або психотропними, як предметів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 318, 319 КК, потрібно з'ясувати, чи є вони носієм інформації, що містить юридично значиму інформацію, та чи може цей носій використовуватися для збереження та передавання цієї інформації.

На думку автора, документи, які дають право на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин або прекурсорів (ч. 1 ст. 318 КК) мають містити інформацію про конкретний наркотичний засіб або психотропну речовину чи прекурсор, а рецепт (ч. 1 ст. 319 КК) – про конкретний лікарський наркотичний засіб або лікарську психотропну речовину. Форма документів, передбачених в ч. 1 ст. 318 КК, залежить від їх специфічного виду, який “передає” інформацію про отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин або прекурсорів.

Автор обґрунтовано доводить, що на визначення родових та видових ознак документа у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 318, 319 КК впливає: а) наявність матеріального носія, що спроможний до виконання функцій з інформацією, що міститься в (на) ньому; б) наявність особи, що має право видавати документ, який здатний виконувати функції з інформацією, яка міститься

в ньому; в) здатність документа надавати права та/або звільняти від обов'язків, що робить його носієм інформації, спроможним до використання.

Ключові слова: фармацевтична діяльність, обіг лікарських засобів, рецепт, наркотичні засоби, кримінальне правопорушення.

Frolova O. Documents used in the circulation of medicinal products as the subject of criminal offenses encroaching on pharmaceutical activity

The article examines the specifics of such subjects of criminal offenses that encroach on pharmaceutical activity, as documents used in the circulation of medicinal products.

The author claims that the state model of pharmaceutical activity provides for the establishment of appropriate permits and prohibitions in combination with mandatory control over their compliance, which ensures the protection of public health as the goal of state regulation of pharmaceutical activity (institutional aspect), and also characterizes the role of the state as a mandatory binding regulator of pharmaceutical activity (functional aspect).

The author notes that when determining the characteristics of documents that are used within the circulation of drugs that are narcotic or psychotropic, as objects of criminal offenses provided for in Art. 318, 319 of the Criminal Code, it is necessary to find out whether they are a carrier of information containing legally significant information, and whether this carrier can be used to store and transmit this information.

In the opinion of the author, documents that give the right to receive narcotic drugs or psychotropic substances or precursors (Part 1 of Article 318 of the Criminal Code) should contain information about a specific narcotic drug or psychotropic

substance or precursor, and a prescription (Part 1 of Article 319 of the Criminal Code) – about a specific medicinal narcotic drug or medicinal psychotropic substance. The form of documents provided for in Part 1 of Art. 318 of the Criminal Code, depends on their specific type, which “transmits” information about obtaining narcotic drugs or psychotropic substances or precursors.

The author reasonably proves that the definition of generic and specific characteristics of a document in the elements of criminal offenses provided for in Art. 318, 319 of the Criminal Code affects: a) the presence of a physical medium capable of performing functions with the information contained in it; b) the presence of a person who has the right to issue a document that is able to perform functions with the information contained in it; c) the ability of the document to grant rights and/or release from obligations, which makes it a usable information carrier.

Key words: pharmaceutical activity, drug circulation, prescription, narcotic drugs, criminal offense.

Література

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2005 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

2. Щирська В.С. Кримінально-правова кваліфікація підроблення за сукупністю злочинів. Південноукраїнський правовий часопис. 2019. № 4 (1). С. 150-154. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.1.34>

3. Берзін П.С., Волинець Р.А., Птащенко Д.С. Кримінальне право. Загальна частина: практикум: навчальний посібник / за ред. П.С. Берзіна. Київ: Алерта, 2023. 608 с.

4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. К.: А.С.К., 2005. 848 с.

5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

show/2657-12#Text (дата звернення: 05.02.2024).

6. Про затвердження Порядку зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, вилучених з незаконного обігу : постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 р. № 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2008-n#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

7. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15.02.1995 р. № 60/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-вр#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

8. Про затвердження Правил випускування рецептів на лікарські засоби і медичні вироби, Порядку відпуску лікарських засобів і медичних виробів з аптек та їхніх структурних підрозділів, Інструкції про порядок зберігання, обліку та знищення рецептурних бланків : наказ МОЗ України від 19.07.2005 р. № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0782-05#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

9. Практичний poradnik: забезпечення пацієнтів лікарськими препаратами, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори. Вид. 2-е. К.: "КІМ", 2019. 44 с.

